

מצוות התלויות בנרות

מבוא

המצוות המעשיות המתקיימות באמצעות חפצי מצווה שונים, משמרות הן מטיבן את צורת החיים הקדומה שנהגה מלפנים. מצוות התורה ניתנו על פי אופי החיים באותן תקופות, ובאופן עקרוני אנו מקיימים אותן עד היום כמעט ללא שינוי. אם את השופר של זמנים עברו החליף הצופר החשמלי, בראש השנה אנו תוקעים ומריעים בשופר של איל¹. אם בעבר ביטאו שמחה בנענועי מיני צמחים, הרי מצווה זו מתקיימת כך בחג הסוכות, גם כיום שהחברה אינה חקלאית ברובה המוחלט ואת השמחה היא עשויה להביעה בדרכים אחרות. כך הוא לגבי הטוטפת שהייתה תכשיט² ולגבי הגדילים שהיו סימן היכר בבגד העיקרי שלבש כל אדם. נצחיותה של התורה גוברת על שינוי אופי ההתנהגות האנושית, וגם פרטים שאינם מפורשים בתורה ואף לא ניתנו כפי שהם בהלכה למשה מסיני לא ניתן לשנות, הן משום שאיננו יכולים לוודא את טעם המצוות, הן משום ש'לא דרשינן טעמא דקרא', והן משום שאין עמנו בית דין של רוב חכמי ישראל הראוי להכריע בשאלות כאלה ולדרוש כחז"ל בשעתם³. כך הוא במצוות התורה, ודומה לכך גם במצוות דרבנן. אופי המצווה נקבע בזמנם של חכמי המשנה והתלמוד, וכמעט אינו משתנה. אע"פ שמצוות דרבנן טעמן התפרש בדרך כלל בצורה ברורה יותר, ואף דרישת הטעם הלכה למעשה אינה בלתי אפשרית⁴, צורת קיום המצוות קבועה ועומדת. אולם ישנן הלכות ששימור צורת קיומן אינו רק חומרא אלא גם קולא, ואפשר שעם השינוי

1. 'היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו', משום שהם שומעים בכך התראה על אויב מתקרב. כמו כן שימש השופר לתקיעה טקסית, כמו בהמלכת שלמה ועוד. כיום לשימושים אלה מיועד הצופר החשמלי, צפירה ישירה לטקסים וצפירה עולה-יורדת למלחמה. נראה בפשוטם של דברים שבראש השנה קול התקיעה הוא קול טקסי להמלכת ה' וקול התרועה על צורותיו השונות הוא קול מלחמה.
2. שבת פ"ו מ"א.
3. בהלכות ממרים (פ"א ה"א-ב) כתב הרמב"ם שאין צורך שיהיה בית הדין המאוחר גדול בחכמה ובמניין מקודמו כדי לשנות הלכה דאורייתא מכוח דרשה. תנאי זה קיים רק בגזרות שגזר בית הדין הקדום.
4. לדוגמה דעת התוספות, ביצה ל ע"א ד"ה תנן, שאיסור ריקוד וספיקת כף בשבת אינו קיים היום משום שהחשש שמא יתקן כלי שיר אינו שייך. כמו כן נטילת מים אחרונים אינה מחויבת לדעת התוספות (ברכות נג ע"ב ד"ה והייתם קדושים), משום שמלח סדומית אינו מצוי. ויש להאריך בסוגיית בטל הטעם בטלה תקנה ואכ"מ.

בצורת חייו, לא ניתן עוד לקיים את המצווה בצורתה הקדומה, ויש לקיימה דווקא על פי אופי החיים כיום.⁵

במאמר זה אני מבקש להתמקד במצוות המתקיימות באמצעות אור הנר. הנר היה אמצעי התאורה היומיומי, והמצוות המתקיימות בו דורשות בעצם להאיר בזמנים ובמקומות מוגדרים, באותו אמצעי שמאירים בכל יום על פי הרצון האישי.⁶ כאשר עברנו להאיר את החושך באמצעות אור החשמל, עלינו לדון אם אותן מצוות יכולות להמשיך ולהתקיים בנר, או שמא יש לקיימן דווקא באמצעי התאורה המודרני – החשמל. מאמר זה אינו מתמקד בשאלת האפשרות ההלכתית לקיים את המצוות הללו בחשמל,⁷ אלא בשאלה ההפוכה – האם בעידן החשמל ניתן לצאת ידי חובה בנר כמימים ימימה. לכאורה יטען הטוען – הרי השימוש בחשמל אינו כה חדש, וכבר כמה דורות של גדולי ההוראה חיו לאורו, ואם כן די לנו בשתיקתם של גדולי רבותינו. אך טענה זו אין בה די. עד לפני שנים ספורות ממש, הנרות היה להם שימוש כלשהו לצורכי תאורה, לפחות בזמן הפסקות חשמל שמתרחשות מעת לעת, כתקלות מערכתיות או מקומיות. בשנים האחרונות דומה שהנר הפך להיות מצרך שכל כולו מיוצר רק לשימוש של מצווה או לשימוש טקסי, ואיש אינו מאיר עוד את החושך באמצעותו בכוונה תחילה. החושך בעת הפסקות חשמל מגורש באמצעות פנסים, ובעיקר פנסי המכשירים הסלולריים הנפוצים בכל בית ובכל פינה לרוב. במצב כזה, שהוא חדש למדי, יש לדון מה נותר ממשמעותו ההיסטורית של הנר, והאם הוא עדיין יכול למלא את תפקידו ההלכתי בימינו. המאמר ידון בחמש מצוות: נר של שבת; נר של יום טוב, בדגש על היתר הדלקת נר ביום טוב עצמו; נר הבדלה; בדיקת חמץ לאור הנר; ונר חנוכה.

א. נר של שבת

1. חובת הדלקת נר שבת

פרק שני במסכת שבת מוקדש לדיני הדלקת הנר, ולכאורה מכלול מתבארת החובה להדליק נר לכבוד שבת, אך ההלכה אינה מפורשת במשנה ממש. המשנה מונה את השמנים והפתילות האסורים בהדלקה, והטעם של הפסול ברובם הוא מפני שאינם

5. לסקירה כללית של סוגי האתגרים שמעמידה המהפכה הטכנולוגית לפתחה של ההלכה, ראה 'חקר הלכה לאור התפתחות הטכנולוגיה', הרב פייטל לוי, תחומין ז, עמ' 464.

6. להמחשת פער השפה בין מקורות חז"ל לשימושנו היום, אגירת שמן בימינו תביא לידי ביטוי צורך בתיבול מאכלים, בעוד אצל חז"ל 'העלו לו שלוש מאות גרבי שמן' (שבת יג ע"ב) פירושו שיהיה לו במה להאיר את לילותיו, וכך באגדות החורבן (גיטין נו ע"א) על שלושת העשירים שביקשו להעמיד את רכושם לטובת נצורי ירושלים, 'חד אמר אנא בדחמרא ובדמלחא ומשחא' יין לשתיה ושמן לתאורה. כך המלח שם הוא חומר משמר מזון, בעוד שאצלנו הוא משמש בעיקר כתבלין. כך גם 'מלח ממון חסר' (כתובות סו ע"ב).

7. חיבורו המקיף של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל 'מאורי אש' עוסק בין היתר בסוגיה זו, וראה 'החשמל לאור ההלכה', ולהגדרתו העקרונית של החשמל והקבלתו להגדרת נר ראה גם מאמרו של הרב פייטל לוי, 'חנוכייה חשמלית', תחומין ט, עמ' 317.

נמשכים אחר הפתילה ויש חשש שיבוא להטות את הנר בשבת. והנה בגמרא (שבת כה ע"ב) נאמר על דברי רבי ישמעאל האוסר להדליק בעטרן מפני כבוד השבת: מאי טעמא? אמר רבה מתוך שריחו רע גזרה שמא יניחנה ויצא. אמר ליה אביי ויצא? אמר ליה שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה.

כלומר המשנה המפרטת את מיני השמנים והפתילות המותרים בהדלקה אינה באה רק לאסור הדלקה בהם ולהתיר את יתר השמנים למי שמעוניין להשאיר נר דלוק מערב שבת לשבת, אלא שישנה חובה גמורה להדליק נר,⁸ משום שלום בית שלא ייכשל בעץ ואבן ומפני כבוד הסעודה.⁹ חובה זו מקורה הוא בתכנון שתכנונו חכמינו את אופיו של יום השבת, כך שמחד גיסא לא יבוא האדם לעבור על איסורים מתוך הצורך להכין את מאכלו או את נרו כפי שהוא רגיל בכל יום, ומאידך גיסא לא תהפוך השבת ליום של צער וקושי עקב אי היכולת לבצע פעולות פשוטות של יומיום. חז"ל תכנונו בעבורנו את ההכנות לשבת וחייבו לסדר מראש את כל האמצעים הנחוצים על מנת לענג את השבת, לא ככל יום אלא יותר ממנו, ועל מנת למנוע מכשול של חילול שבת מחמת חוסר היערכות ראוי. מכאן חובת הדלקת הנר, הטמנת התבשיל, ואולי גם עירוב חצרות כדי שלא יבואו לאיסור הוצאה, ומאידך גיסא גם לא יימנעו מלטלטל כדין ויצטערו.¹⁰

8. לכאורה נראה שאביי הבין שאין חובה להדליק נר, אלא שהמשנה אסרה הדלקה בשמן שאינו נמשך אחר הפתילה, מחשש שיבוא לטפל בו בשבת. לכן הקשה אביי על הטעם שאין מדליקין בעטרן שריחו רע 'שמא יניחנה ויצא...' – 'ויצא?!' כלומר הלוא הטיפול בנר העיטרן לא יועיל, והחשש הוא רק שיעזוב את המקום מפני הריח, ומה בכך? רק תשובת רבה בשם רב מחדשת את חובת ההדלקה, ואכן המ"מ, הל' שבת פ"ה ה"א, הביא את הגמרא הזו כמקור לדברי הרמב"ם על חובת הדלקת הנר. אלא שהתוספות, שבת כה ע"ב ד"ה הדלקת נר, כתבו שגם אביי ידע שחובה להדליק נר לשבת, כמבואר במשנה 'על שלושה דברים נשים מתות בשעת לידתן, על שאינן זהירות בניהן בחלה ובהדלקת הנר, וחידושו של רבה הוא שחובה לאכול לאור הנר. אמנם להלכה מותר לאכול בחצר גם אם אין אור הנרות מגיע לשם, ובלבד שייהנה מאור הנרות כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, ונמצא שבאופן כזה מתבטל עיקר תקנת הנר, אלא שהמדובר הוא באופן שאכילה במקום הנרות גורמת צער, ראה הג"מ שם; וטור וב"י סוף סי' רעג; ושו"ע, או"ח סי' רסג סעי' ט; שם סעי' ז.

9. בגמרא, שבת כה ע"ב, מבואר שני שבת קודם לנר חנוכה ולקידוש היום משום שלום ביתו, ופירש רש"י: 'שבני ביתו מצטערין לישב בחושך', ושם כה ע"ב, ד"ה הדלקת נר, כתב: 'ובמקום שאין נר אין שלום שהולך ונכשל והולך באפילה'. על הגמרא שהובאה לעיל פירש רש"י, שבת כה ע"ב ד"ה חובה: 'כבוד שבת הוא שאין סעודה חשובה אלא במקום אור כעין יממא'. מדברי הפוסקים עולה שטעם כבוד הסעודה עיקר ועליו מברכים, ואילו טעם 'שלא יכשל' מחייב להדליק בכל חדר שמשתמשים בו, אך אין מברכים על זה. ראה למשל משנ"ב, סי' רסג ס"ק לא. הלכה זו בוודאי מתקיימת היום על ידי אור החשמל, שכן העיקר בהלכה זו שלא תהיה אפלה במקום שמשתמשים בו.

10. בפשטות עירוב חצרות נועד רק להתיר הוצאת חפצים מבתי לחצר למי שאינו מעוניין להימנע מכך כל השבת. אך מי שאינו זקוק לכך לכאורה אינו מחויב לערב, כמצוות המותרות ואינן מחויבות (ניתן לפרש שזוהי כוונת הגמרא בעירובין, כא ע"ב: 'אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה [משלי כג טו] בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני'. ייחודן של תקנות אלה הוא הטלת איסור כסייג לתורה מצד אחד, ופתרונה בצדו כדי לא להקשות על העם. בכך מיושבת קושיית התוספות שם, מדוע לא נאמרה גם תקנת שניות לעריות של שלמה, שכן בה אין תקנה אלא איסור בלבד). הגמרא, עירובין סח ע"א, מביאה שרבה בר רב נתן נזף באביי שלא היה עירוב ושיתוף במבוי שבו דר עם רבה. על פי גמרא זו כתב הטור, או"ח סי' שצה, שמצווה לחזור אחר עירוב חצרות ושיתוף מבואות. הב"י פירש שהטעם הוא שמא יבואו לטלטל, ולדברינו אפשר שיחד עם

2. נר במקום מואר

כאמור, הנר המדובר הוא אמצעי התאורה שהיה נהוג בכל הזמנים, ובשפתנו היום היינו מנסחים זאת כחובה להשאיר אור דלוק. מאז המצאת החשמל והטמעתו כאמצעי תאורה ביתי, הפך הנר לסממן טקסי בעיקר, ואכן יש מן הפוסקים שכתבו שכיום עיקר תקנת חכמים מתקיימת בהדלקת נורות החשמל,¹¹ אלא שיש להדליק נרות כפשוטם כדי לקיים את ההלכה כצורתה המקורית,¹² אף שבפועל את תפקידו של הנר ממלאת נורת החשמל. כאשר אור החשמל כבר דולק ואין דרך לכבותו כדי לשוב ולהדליקו עם הברכה,¹³ יש לדון אם מותר לברך על הדלקת הנר. לדעת ה'שלחן ערוך'¹⁴ שאין מברכים על תוספת אורה, לכאורה אין לברך על נר אם החדר מואר כבר בחשמל וצ"ע.¹⁵ אך גם לדעת הרמ"א¹⁶ המכריע לברך על תוספת אורה, האם הנרות שאנו מדליקים מוסיפים אור, או שכל כולם אינם אלא לשם טקסיות? אפשר שאם מדליקים מספר כזה של נרות, שאילו יכבה החשמל יוכלו לאכול לאורם, יש מקום להתיר את הברכה כנהוג. כתבו הפוסקים¹⁷ שאישה ששכחה להדליק פעם אחת, תדליק כל ימיה נר נוסף לכפר על כך. נראה שכיום אישה שלא הדליקה נרות שבת, אך הבית היה מואר באור החשמל, אין עליה שום חובת כפרה, שכן כבוד השבת לא נפגע כלל והחיסרון הוא רק שהיא לא בירכה, ולא על כך מצאנו את המנהג להוסיף נר.¹⁸

זה קיים גם החשש שאכן לא יוציאו לחצר ויצטערו, שכן כוונת חכמים לא הייתה לאסור ההוצאה אלא לתקן עירוב כדי שיוציאו באופן המותר.

11. ראה שמירת שבת כהלכתה, ח"ב פרק מג סעיף לב והלאה, ובפרט לדעת השו"ע שאין לברך על תוספת אורה, ראוי לכוון לברך על החשמל, וראה גם אנציקלופדיה תלמודית, ערך חשמל אות ד.
12. בשש"כ, שם הערה קעא, הקשה בשם הגרש"ז אויערבאך על שאנו מברכים על נרות שמן, אף שבזמננו לא נועדו כלל להאיר, וכתב שאפשר שזו ברכה על מנהג מכיוון שהנשים מקפידות עליו אף שאינו כעיקר הדין. וצע"ג, שהרי מנהג זה לא נוצר בכוונה בצורתו הנוכחית שההדלקה טקסית בעיקרה, אלא הוא המשך של חובת הדלקת הנר לשם אור, ולא הייתה כאן כוונה לחדש מנהג ורק המשיכו מאליהם את מה שעשו מעולם אף שהמציאות השתנתה, ומניין שהמשך כזה נחשב מנהג שאפשר לברך עליו?
13. התוספות, שבת כה ע"ב ד"ה חובה, כתבו בשם ר"ת שאם הנר דולק כבר יש לכבותו ולהדליקו בברכה, וכך נפסק בטור והביאו הרמ"א, או"ח סי' רסג סעי' ד.
14. שו"ע, או"ח סי' רסג סעי' ח.
15. ראה חזון עובדיה, שבת א, עמ' רטז, הצדדים שניתן לברך למרות זאת.
16. רמ"א, לשו"ע שם.
17. רמ"א, שם סעי' א, בשם מהרי"ל.
18. ביאור הלכה, סי' רסג ד"ה ששכחה הביא מפמ"ג שיש לקנוס כך גם אישה שהמעיטה נר אחד מהרגלה וחלק עליו 'דכל זה הוא רק מנהג והבו דלא לוסף עלה'. אפשר שבענייננו גם הפמ"ג יודה, שכן אפשר שסברתו הוא שהמעיטה מכבוד השבת בפועל, אך חסרון הנרות בדר"כ אינו מורגש כלל מול אור החשמל. וראה אור לציון ח"ב פי"ח, וחזו"ע שם עמ' קעד, שכתבו שכיום אין לקנוס. אמנם שבט הלוי ה, סי' לג, וציץ אליעזר כא, סי' יא, החמירו בכך וכתבו שאין לכך מקור אלא מסברא, מכיוון שמיעטה בכבוד שבת ולא קיימה מצוותה כנהוג, וצ"ע.

ב. נר ביום טוב

1. הדלקת הנר ביום טוב

כמו בשבת, גם ביום טוב דעת רוב הראשונים שיש חובה להדליק נרות, ואף מברכים עליהם.¹⁹ היה מקום לומר שביום טוב שניתן להדליק נרות מאש קיימת על פי הצורך, לא שייכת התקנה להיערך ולהדליק כמו בשבת, שכן מן הסתם נשאת אש דולקת לצורך התבשילים, ואם כן ידליקו ממנה את הנר להאיר את הבית בעת שירצו, וכמו שאין מצוות הטמנת תבשילים ליום טוב משום שמבשלים בו עצמו. אכן בגמרא לא מפורשת חובת הדלקת נר של יום טוב.²⁰ להלכה, כאמור, מדליקים ללא הבדל בין שבת ליום טוב. יש נוהגים להדליק את הנרות ביום טוב בלילה, סמוך לסעודה, ולא מבעוד יום. בשני ימים טובים של ראש השנה (וכן בגלויות בכל יו"ט שני), מדליקים הכול את הנר בעיצומו של ליל יו"ט שני (שהוא מדרבנן), שכן אסור להדליק מיום טוב ראשון דאורייתא ליו"ט שני שהוא חול לגביו. כשחל יו"ט בערב שבת מדליקים נר של שבת ביום טוב (דאורייתא) על ידי עירוב תבשילין, וביום טוב שחל במוצאי שבת מדליקים הכול את הנר בליל יו"ט (דאורייתא). בכל המקרים הללו הדלקת הנר מעלה בעצם שאלה הלכתית, שהרי הנר כיום אינו משמש למעשה כאמצעי תאורה אלא כסממן טקסי בלבד, ואם כן יש לשאול אם מותר להדליקו בעיצומו של יום טוב.

2. נר של בטלה ביום טוב

התלמוד הירושלמי (ביצה פ"ה ה"ב) דן בהדלקת נר של בטלה ביום טוב: מהו להדליק נר של אבטלה חזקיה אמר אסור מתניתא פליגא על חזקיה לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת בשבת אין את מבעיר אבל מבעיר את ביי"ט אין תימר בדברים שיש בהם אוכל נפש אנן קיימין והכתיב (שמות יב) אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם אלא כינן קיימין בנר של אבטלה אמר ר' אבונה ותניי תמן בית שמאי אוסרין וב"ה מתירין ר' נחום אחוי דרב אילא בעא קומי ר' יוחנן א"ל לא תאסור ולא תישר. התוספות²¹ והרא"ש²² הביאו את דברי הירושלמי ותלו זאת בשאלה אם הבערה הותרה לגמרי או רק לצורך אוכל נפש, ולהלכה אסרו את הדבר מפני מסקנת הירושלמי שלא התיר. למרות זאת התירו הדלקת נר של בית הכנסת שהוא מפני הכבוד, וזאת גם ביום כאשר כלל אינו מאיר, שכן יש בו צורך ואינו נחשב של בטלה. לדעת הרמב"ם יש להתיר נר של בטלה,²³ שהרי הרמב"ם נוקט את הכלל של 'מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא

19. טור ושו"ע, או"ח סי' רסג סעי' ה; ושם, סי' תקיד סעי' יא.

20. הרמב"ם כתב ברכת נר שבת ולא כתב ברכת נר של יו"ט וראה בב"י, או"ח סי' רסג שהביא ברכת נר של יום טוב מהמרדכי בשם הירושלמי וציינו שם בהערות שלפנינו בירושלמי ליתא.

21. תוספות, ביצה כג ע"א ד"ה על גבי חרס.

22. רא"ש ביצה פ"ב סי' כב.

23. ראה בית יוסף, או"ח סי' תקיד.

לצורך' רק לגבי מלאכות הוצאה והבערה, ובהן נקט את ההיתר באופן גורף, אף שלא לצורך כלל. הטור וה'שלחן ערוך'²⁴ פסקו כדעת התוספות והרא"ש שאין להדליק נר של בטלה, ונר של בית הכנסת מותר, ועל פי זה כתבו הפוסקים²⁵ שמותר להדליק נרות בסעודת ברית מילה אף ביום, מפני שנרות אלה מודלקים לכבוד ויש בהם צורך יום טוב ואינם נחשבים של בטלה,²⁶ אך נרות לסעודת היום של יום טוב אסור, שכן אינם מאירים. עם זאת כתב ה'בית יוסף' ע"פ הרא"ש שמותר להדליק נרות ביום טוב ראשון סמוך לחשכה לסעודת ליל יום טוב שני, שכן יש בהם תוספת אורה מבעוד יום כשמחשיך מעט, ונחשב צורך יום טוב ראשון. לכאורה קשה, מדוע לא נתיר גם נר של סעודת היום אם יודלק לצורך כבוד, ומה גרע מסעודת ברית מילה? עולה מכאן שר שנועד מעיקרו לכבוד ולא לאור מותר, שכן כבוד המצווה נחשב צורך יום טוב. לעומת זאת, נר שמטרתו המוצהרת היא לאור מותר רק אם הוא אכן מאיר ולו במקצת, אך אם אין בו שום תוספת אור, אסור להדליקו ביו"ט אף אם כוונתו כעת לכבוד.

3. הנר בזמנו

לכאורה עולה מכאן שכיום שהנרות אינם מאירים כמעט, הדלקתם ביום טוב תהיה בגדר נר של בטלה, שעל פי הרמב"ם מותרת, ועל פי הרא"ש וה'שלחן ערוך' אסורה אלא אם כן נועדה לכבוד מצווה. הדלקת הנרות בבית לצורך סעודת הלילה כנהוג, במקורה נועדה להאיר, אך כיום היא הפכה לאמצעי של כבוד כמו בסעודה של מילה. אלא שבמילה אכן נהגו מעיקרא לכבד את הסעודה בנרות, ואילו בסעודת שבת ויו"ט כבוד זה הוא התפתחות שבדיעבד מתוך הרצף של שמירת הלכה זו, וכך נוצר מאליו המעבר ממטרת אור למטרת כבוד. לכאורה על פי מסקנתנו לעיל, נר שמטרתו בעצם לאור אין להתירו מפני הכבוד, אך אפשר להיות שהיום הנרות מודלקים מראש למטרת כבוד הסעודה, ניתן להחשיב זאת כהודלק לכבוד ולהחזיק במנהג המתיר.²⁷ אולם במקרה שאוכלים בבית אחר, שנוהגים להדליק נרות גם במקום השינה, אסור לדברינו להדליק נר זה ביום טוב עצמו אם הבית אינו חשוך, שהרי כבוד הסעודה אין כאן וצורך אורה גם אין כאן. הדלקה כזו חובה לעשותה מערב יום טוב, ובמקרים הנ"ל של

24. טור, ושו"ע, או"ח סי' תקיד סעי' ה.

25. עי' משנ"ב סי' תקיד ס"ק ל-לא.

26. את מקורו של נר בית הכנסת ציינו הפוסקים מהפסוק 'כבדו ה' באורים'. יש לעיין אם נר זה הוא ביטוי של אור, והורחב גם ליום אף ש'שרגא בטיהרא מאי מהני', או שנרות אלה מעיקרם נועדו לכבוד, וגם בימי קדם ראו בנר אמצעי טקסי מעבר להיותו מאיר. כמו כן במילה שנהגו להדליק נרות, אף שבאופן רגיל הסעודה נערכת ביום, האם המטרה היא להוסיף אורה, או שאין תפקידו של הנר יותר מאשר לכבוד. בדומה לכך נהגו בקהילות רבות מקדמת דנא להדליק נרות בהובלת חתן וכלה לחופתם, ובפשוטות מטרת הנרות היא לכבוד בלבד, גם כשהחופה נערכת ביום ואין צורך להאיר. מנהג נאה זה נחלש מעט בימינו.

27. נראה פשוט שכדי שהנר ייחשב אכן לכבוד, יש להדליקו בפמוטות נאים ובצורה מכובדת. ספק רב אם רגילות פח מוסיפות כבוד לסעודה.

יום טוב הסמוך לשבת או שני ימים טובים, יש להסתפק באור החשמל ולא להדליק נרות.

ג. נר הבדלה

1. עיקר הברכה

במשנה בברכות (פ"ח מ"ה) נאמרה ההלכה לברך 'בורא מאורי האש' תוך כדי ההבדלה במוצאי שבת, ובגמרא²⁸ מבואר טעם הברכה מפני בריאת האש במוצאי שבת בידי אדם הראשון. בגמרא²⁹ מבואר שאין מברכים אלא על נר ששבת, לאפוקי נר שהודלק בשבת באיסור אפילו על ידי נכרי. אבל נר שהוצא מהאבנים במוצאי שבת מברכים עליו, שהרי הוא ממש זכר למעשהו של אדם הראשון. אם ננסה לשוות לנגד עינינו את מוצאי השבת בדורות עברו, הרי שעת דמדומי חמה של טרם צאת השבת הייתה שעה חשוכה, שהרי לרוב נרות השבת לא דלקו לאורך כל הלילה והיום, וכעת אסור להדליק נר.³⁰ נמצא שמצב הישיבה בחושך שרצו חכמים למנוע בסעודת ליל השבת, אכן התרחש מעט בסופה של השבת, אלא שכאשר החשיך לגמרי, ואף קודם לכן (לשיטת הגאונים) עם צאת שלושה כוכבים, יכלו להוציא אש ולהאיר את החשכה. דומה שאז אכן הברכה באה במקומה, כברכת הנהנין וברכת השבת, על הנר שהיה אסור בהדלקה והותר.³¹ בגמרא (פסחים קג ע"ב) אמר רבא: 'אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר'. והטעם נראה משום שהוא מרבה אור יותר.³² נראה שהברכה במקורה אינה על נר שהודלק לצורך הבדלה בלבד כבזמננו, אלא שהיו מאירים היטב את הבית והברכה באה על האור שהודלק, בניגוד לחושך שהלך והתגבר עד שלא יצאה השבת.³³

2. לא הודלק לאורה

בברכות (נג ע"א) מקשה הגמרא:

תני חדא אור של בית הכנסת ושל בית המדרש מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו ל"ק הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב ואי בעית אימא

28. פסחים נד ע"א.

29. ברכות נב ע"ב-נג ע"א.

30. אמנם ישנה מציאות של 'עשית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו', ברכות נג ע"א.

31. אמנם לא תיקנו ברכת הנהנין על הנאת האור אלא רק במוצאי שבת, ראה תוספות, פסחים נג ע"ב ד"ה אין מברכין, משום שאינה הנאת הגוף. והרא"ש, ברכות פ"ח סוף סי' ג, כתב שאין מחזרין אחר נר משום שאין הברכה אלא לזכר בעלמא. ראה אריכות דברי הרמב"ן בחידושי לברכות פ"ח.

32. פסחים ח ע"א.

33. המשנ"ב, סי' ש סק"ג, הביא מהאחרונים שבמוצאי שבת מברכים בנרות לכבוד סילוקה של שבת המלכה. בדומה לכך נראה שגם ברכת הבשמים, שבאה לרצות את הנפש עם פרידתה של הנשמה היתרה, לא הסתיימה אגב הרחה קלה, אלא היו מגמרים את הבית בבשמים ומאירים באור רב, וכך עורכים שולחן 'אף שאינו צריך אלא לכזית' בעיקר לשם כבוד ולא כדי להשביע את הרעבון, ראה למשל דברי הב"ח, או"ח סי' ש.

הא והא דאיכא אדם חשוב ולא קשיא הא דאיכא חזנא הא דליכא חזנא ואב"א הא והא דאיכא חזנא ולא קשיא הא דאיכא סהרא והא דליכא סהרא. נחלקו ר"ח³⁴ ורש"י בפירוש החילוק הראשון: האם כאשר ישנו אדם חשוב הודלק הנר לאורה וכאשר אין אדם חשוב הודלק לכבוד בית הכנסת, או שכאשר יש אדם חשוב הודלק לכבודו וכאשר אין אדם חשוב הודלק לאור. לדעת הכול חילוקיה של הגמרא מבהירים בצורה ברורה שאת ברכת הנר במוצאי שבת מברכים רק על נר שהודלק לאור ולא על נר שהודלק לכבוד. כך בהמשך הגמרא על הדין שאין מברכים על נר של מתים: 'לכבוד הוא דעבידא'. כך נפסק להלכה בטור וב'שלחן ערוך'.³⁵ ה'מגיד משנה'³⁶ כתב שכיום, שאין השמש דר בבית הכנסת ואם כך נר בית הכנסת לא הודלק לאור, נהגו להדליק נר מיוחד בבית הכנסת כדי להבדיל עליו. השאלה היא: מדוע נר זה נחשב שהודלק לאור, אם כל כוונת ההדלקה הייתה כדי לברך עליו? ה'בית יוסף' (ריש סי' רצח) הביא מ'ארחות חיים':

וכתוב בתוספות שאם אין לו אבוקה צריך להדליק נר אחר לצורך הבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית.

גם כאן מבואר לכאורה שגר הבדלה הוא נר שהודלק במיוחד לכך ולא הודלק לאורה. וצריך עיון שלכאורה אין לברך עליו, כמו נר שהודלק לכבוד. צריך לומר שכאשר לצורך הברכה מוסיפים נר ונהנים מאורו, נחשב הדבר שהודלק לאור, שכן מטרתו היא ליהנות מאורו ולברך עליו.³⁷

3. הנר בזמננו

נשאלת השאלה: הרי אנו לעולם איננו משתמשים עוד באור נר כדי להאיר. אם כך, האם הדלקתו לצורך ברכה דומה למה שהבאנו לעיל מה'מגיד משנה' ו'ארחות חיים', שגר שהודלק כדי לברך עליו נחשב שהודלק לאור?³⁸ לכאורה אין לנו הנאת שימוש באור נר כלל, ואצלנו הדלקת נר לצורך ברכה דומה יותר לנר שהודלק לכבוד ולא לאור. רבים נוהגים לכבות את אור החשמל בשעת הבדלה, כדי שגר הבדלה יאיר לבדו בשעת הברכה. אך נראה שנכון יותר להשאיר את אור החשמל ולברך גם עליו, וראוי שיהיה זה דווקא אור של נורת ליבון בעלת חוט להט, שלכל הדעות נחשבת אש גמורה לעניין מלאכת מבעיר בשבת למשל.³⁹

34. מובא בתוס', ברכות נג ע"א ד"ה הא דאיכא.

35. טור ושו"ע, או"ח סי' רצח סעי' יא-יב.

36. מגיד משנה, לרמב"ם הל' שבת פכ"ט הכ"ו; ומביאו בב"י סי' רצח.

37. אפשר לדמות זאת ללבישת בגד המחויב בציצית בזמננו, שלולא המצווה לא היינו לובשים את הבגד, ולכאורה בגד כזה פטור משום שלא הולבש לשם הנאת לבישה, ראה ב"י או"ח סוף סי' י' על בגד של כבוד בלבד שפטור מציצית. וצ"ל שבפועל כאשר אנו לובשים את הבגד כדי להתחייב, אנו מכוונים בו להנאת כיסוי ולבישה ולולא יהיה לנו הבגד הרגיל הרי נהנה בלבישת הטלית וצ"ע.

38. כך הקשה הגרש"ז אויערבאך, ראה שמירת שבת כהלכתה, ח"ב פרק ס הערה קנא.

39. ראה שו"ת ציץ אליעזר, ח"א סי' כ אות יג; שם ח"ד סי' לח אות ד; שם, חט"ו סי' ג אות ה, שניתן לברך ברכת הנר בהבדלה על נורת ליבון, ולעומתו שו"ת הר צבי, או"ח ב סוף סי' קיד, וראה יביע אומר, ח"א

ד. בדיקת המץ

1. חיוב נר

במשנה בתחילת פסחים נאמר: 'אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר', והגמרא (פסחים ז ע"ב) דורשת שחיפוש הוא בנר על סמך הפסוק: 'נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן'. לכאורה נראה מכאן שהחיוב הוא דווקא בנר ממש ולא בכל דבר המאיר. אך בגמרא (שם) נאמר: 'אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה', והגמרא מבארת שדווקא בצדדי הארובה אין בודקים לאור החמה מפני שאינה מאירה שם היטב, ואילו 'אכסדרה לאורה נבדקת' שכיוון שיש בה אור יום רב, מותר לבדקה לאור החמה במקרה שלא בדקה בזמנה בליל י"ד.⁴⁰ נמצא שאין חובה לבדוק דווקא לאור הנר, והדרשה אינה אלא אסמכתא. על פי זה ניתן לבדוק לאור כל דבר המאיר כנר שאין בו חשש שהבדיקה לא תהיה כראוי. ואכן יש מהפוסקים שהתירו בדיקה לאור פנס, ויש שהעדיפו פנס בעל חוט להט שניתן להחשיבו כנר ממש.⁴¹

2. פסול אבוקה

נאמר בגמרא (פסחים שם):

ואבוקה לא? והאמר רבא מאי דכתיב: ונוגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חביון עוזו, למה צדיקים דומין בפני שכינה כנר בפני האבוקה, ואמר רבא אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר. אמר רב נחמן בר יצחק זה יכול להכניסו לחורין ולסדקין וזה אינו יכול להכניסו לחורין ולסדקין. רב זביד אמר זה אורו לפניו וזה אורו לאחריו. רב פפא אמר האי בעית והאי לא בעית. רבינא אמר האי משך נהורא והאי מיקטף איקטופי.

נאמרו כאן כמה טעמים לכך שאין לבדוק באבוקה. הטור⁴² כתב בשם הרא"ש שמפני טעמים אלה נהגו באשכנז לבדוק רק לאור שעווה ולא לאור נר חלב המטפטף על הכלים וקשה להכניסו לחורים וסדקים. כך נפסק ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' תלג סעי' ב):

אין בודקין לאור האבוקה אלא לאור הנר ולא בנר של חלב ולא של שומן ולא של שמן אלא בנר של שעווה.

אם עבר ובדק באבוקה, נחלקו בכך הפוסקים. הט"ז⁴³ סובר שרק לכתחילה אין לבדוק באבוקה, אבל בדיעבד עלתה לו בדיקה, ואילו ה'מגן אברהם'⁴⁴ סובר שאבוקה אינה מועילה ויש לחזור ולבדוק. אמנם לגבי נר של חלב, גם הוא מודה שמועיל בדיעבד, משום שלא כל טעמי הגמרא שייכים בו, ומשום שלא ברור לחלוטין עד כמה קיים בו

סי' יז-יח; וש"כ, ח"ב פרק סא סעי' לב.

40. או אפילו לכתחילה, ראה בנו"כ על שו"ע, או"ח סי' תלג סעי' א.

41. להיתר בדיקה בברכה לאור פנס, ראה שו"ת שבט הלוי, ח"א סי' קלו; יביע אומר, ח"ד סי' מ, ולעומתם אור לציון, ח"ג סי' ז-ח.

42. טור, שם.

43. ט"ז, לשו"ע או"ח סי' תלג סק"ג.

44. מג"א, לשו"ע שם ס"ק ה.

חשש הטפטוף והשרפה. ה'משנה ברורה'⁴⁵ כתב שבנר של חלב ושל שומן מועילה הבדיקה בדיעבד, ובשמן לא הכריע. ה'מגן אברהם' הקשה איך מועילה בדיקה בנר שעווה, שהלוא גם היא מטפטפת על הבגדים, ותירץ שניתן לתקן את הנזק 'בכף מלא גחלים', כלומר באמצעות מנהיג המסיר את השעווה, ומשום כך אינו טרוד כל כך ובודק כראוי.

3. הנר בזמנו

דומה שכיום רבים אינם מסוגלים לבדוק היטב לאור נר בוער, שכן אנו שאיננו רגילים בשימוש בנרות, במקום להתרכז בבדיקה בחורים ובסדקים אנו מרכזים את תשומת הלב בנר עצמו שלא יטפטף על הכלים ועל הבגדים ולא יגרום לשרפה. אם כן נראה שלכתחילה מוטב לבדוק לאור פנס, ונכון להדר אחר פנס שמבחינה הלכתית עונה להגדרת נר, כלומר פנס בעל חוט להט ולא לד. בדיעבד יש מקום לסמוך על ספקות האחרונים הנ"ל ואין צריך לבדוק שוב אם סבור שבדק כראוי בחורים ובסדקים.

ה. נר חנוכה

1. נר חנוכה 'דומיא דמנורה'

נר חנוכה נתקן זכר לנס שנעשה במנורת המקדש, ואמנם מסתבר שהדלקת נרות בפתחי הבתים היה בה שמחה של ריבוי אור, אולם עיקר דין הנר שיהיה 'דומיא דמנורה'. אמנם כל השמנים כשרים ואין צריך דווקא שמן זית כמנורת המקדש, אולם יסוד עניינו נובע ממנורת המערכה. מכוח סברה זו שולל הגרש"ז⁴⁶ אויערבאך⁴⁶ הדלקת נר חנוכה בנורת חשמל, אף אם יש לה דין אש, שכן אינה מורכבת משמן ופתילה כצורת המנורה שבמקדש. מאידך גיסא גם אין בנר חנוכה עניין של אור, שכן אסור להשתמש לאורו, ואם כן אין בעצם שום פקפוק בכך שאיננו רגילים כיום ליהנות מאור הנר, ולכאורה נר חנוכה נותר על מקומו ללא שינוי. אלא שלאידך גיסא נראה שישנם כמה וכמה פרטי הלכה בנר חנוכה שאבדו מעמדו של הנר בחיי היומיום משפיע עליהם לקולא. ההלכות שיפורטו להלן נובעות מהחשש להחלפה בין נר של מצווה לנר של חולין, בין נר שנועד לפרסומי ניסא לנר שנועד להאיר כבכל יום. כיום, שאיננו מאירים לעולם את החושך בנר, נראה שאין עוד צורך להרחיק חששות אלה.

2. נר שמש

בגמרא נאמר (שבת כא ע"ב):

ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו אמר רבא צריך נר

45. משנ"ב, לשו"ע שם סק"י.

46. ספר מאורי אש, פרק ה ענף ב.

אחרת להשתמש לאורה ואי איכא מדורה לא צריך ואי אדם חשוב הוא אע"ג דאיכא מדורה צריך נר אחרת.
נראה שהצורך בנר נוסף הוא רק בשעת הסכנה ש'מניחה על שולחנו', ופירש רש"י: 'לעשות היכר לדבר'. וכתב הר"ן (ט ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה תנו רבנן):
ובשעת הסכנה שגזרו על המצוות מניחה על שולחנו, ואע"פ דמאן דחזי סבר האי נר לאו דמצוה הוא אלא נרו הוא. אמר רבא וצריך נר אחרת להשתמש לאורה, נראה לי דנהי דרבא מודה דאסור להשתמש לאורה, וכיון שכן פשיטא דצריך נר אחרת הכא הכי קאמר דאף על גב דבשעת הסכנה כיון דמניחו על שולחנו על כרחו משתמש לאורה אפילו הכי צריך נר אחרת לעשות היכרא לדבר.
הרי שדברי רבא לא באו למנוע שימוש בנר חנוכה, אלא להוות היכר הלכתי לרואה שיזכור שאסור להשתמש, וגם במצב שהשימוש מאולץ יש לעשות היכר. אך כאשר הנרות מונחים כעיקר הדין על פתח הבית מבחוץ אין צורך בהיכר זה, שהרי אין זה מקום שרגיל להניח בו נרות של יומיום. הטור הביא דין זה בסימן תרעא, ובסימן תרעג כתב את ההלכה שאסור להשתמש לאור הנרות, והוסיף:
ומפני שאסור להשתמש לאורה מוסיפין נר אחר, שאם ישתמש לאורה שיהיה השימוש לאור אותו הנר.⁴⁷
ה'בית יוסף'⁴⁸ ציין שמקור הדין הוא ברבנו ירוחם, והוסיף שיש להניח את נר החולין בנפרד, שלא יראה שכל הנרות הודלקו לצורכו. ועוד הוסיף שאם מניח שלא במקום הרגיל של הנרות אין צורך בנר נוסף, אך הנהיגו להניח תמיד נר נוסף מפני שאין הכול בקיאים לחלק בין מקום רגיל למקום שאינו רגיל. נמצא שישנם שני טעמים להנחת נר נוסף: כדי שלא ישתמש לאור נר חנוכה, וכדי שיהיה ניכר שהנרות הם של מצווה. הצורך של ההיכר פשוט שאינו שייך היום, שכן איש אינו מדליק נרות לצורכו. אך מצד החשש המעשי משימוש אסור, יש אולי מקום לחוש שהחדר יהיה חשוך ורק נר החנוכה יאיר אותו, ובכך יבוא האדם ליהנות מאור הנר. אך נראה שגם חשש זה אינו, שכן כל אדם שייכנס לחדר שיש בו רק אור של נר, ידליק את אור החשמל לפני שיבוא לראות משהו. לכן לכאורה אין סיבה היום להדליק שמש ליד נרות החנוכה.

3. למטה מעשרה

בגמרא (שם) נאמר:

תנן התם... גמל שטעון פשתן... הניח חנוני את נרו מבחוץ חנוני חייב רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור. אמר רבינא משמיה דרבא: זאת אומרת נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה, דאי ס"ד למעלה מעשרה, לימא ליה היה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו. ודילמא אי מיטרחא ליה טובא אתי לאימנועי ממצוה?!

47. המשנ"ב, סי' תרעג ס"ק יד, פירש שיש להניח נר נוסף סמוך לנרות, נוסף על הנר המונח על השולחן מעצמו.

48. ב"י, לטור סי' תרעג.

הרא"ש⁴⁹ הביא את דינו של רבא, אע"פ שהגמרא דחתה את הראיה מהמשנה, וכתב: וגם איכא פרסום הנס טפי כשהיא למטה, דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כל כך למטה.

הטור⁵⁰ פסק כך, אע"פ שהרי"ף והרמב"ם לא הביאו את הדין, וכך נפסק גם ב'שלחן ערוך'.⁵¹ הפוסקים כבר סייגו את הדין שאינו לעיכובא, ושבמקום שאין חשש שייראה שהנר אינו של מצווה אין חובה להקפיד על כך, ומ"מ מוטב לדקדק בזה.⁵² נראה שהיום אין כלל עניין בכך, שהרי הנרות ניכרים בבירור גמור שהם של מצווה ולא של חולין.

4. טפח הסמוך לפתח

בגמרא (שבת כב ע"א) נאמר: 'אמר רבה: נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח'. ופירש רש"י (ד"ה מצוה להניחה): 'שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם'. ויש לעיין בכוונתו אם החשש הוא שלא ידעו מי הניח את הנר לשם מצווה, או שהכוונה היא שלא ניכר שבעל הבית הניחו לשם מצווה אלא הנר נראה כהודלק להאיר את רשות הרבים.⁵³ ב'דרכי משה'⁵⁴ דן כשמדליקים בתוך הבית אם יש צורך להקפיד להניח בטפח הסמוך לפתח. ב'שלחן ערוך'⁵⁵ הובאה ההלכה כפשוטה, והרמ"א הוסיף שכשמדליקים בפנים אין לחוש כ"כ אבל נכון להקפיד על זה, אלא אם כן הדבר גורם לערבוב נרות של כמה מדליקים. ועוד הוסיף שאין להדליק את הנרות במקום שמדליקים בו נרות כל השנה. מובן שחששות אלה אינם שייכים היום, ולכאורה אין צורך כלל להקפיד על מיקומם של הנרות, שכן עצם הדלקתם מוכיחה עליהם שנרות של מצווה הם, וגם המדליק בחוץ והרחיק מעט מהפתח, אין מקום לחשוש שלא יהיה ניכר שהוא נר של מצווה, אלא אם כן נחשוש שייראה כאילו מישוהו אחר הדליקם למצוותו. לכאורה חשש זה קיים רק אם ישנו פתח סמוך מאוד, כך שאכן יש מקום להסתפק מי הדליק את הנרות.⁵⁶

5. אוחזה בידו והוציאה דולקת

בגמרא, בסוגיית 'הדלקה עושה מצוה', נאמרו עוד שני דינים שטעמם הוא שהרואה אומר לצורכו הוא מדליק (כב ע"ב):

49. רא"ש שבת פ"ב סימן ה.

50. טור, או"ח סי' תרעא.

51. שו"ע, שם סעי' ו.

52. משנה ברורה, שם ס"ק כז.

53. היו רגילים להדליק נרות במבואות האפלים, משנה פסחים נג ע"ב.

54. דרכי משה, סי' תרעא אות ד.

55. שו"ע, שם סי' ז.

56. אם הפתח עצמו משותף לכמה בני אדם, כמו הרגילים להדליק מחוץ לחדר המדרגות וכדו', הרי גם הנחה בתוך הטפח הסמוך לפתח לא תועיל להיכר של מי הנרות, וע"כ שלזה לא חששו, שכן גם בזמנם היו כמה בתים פתחים לחצר, ולדעת התוספות, שבת כא ע"ב ד"ה מצוה, וכך פסק השו"ע, המצווה היא להניח על פתח החצר. כך גם בכמה בני בית אין חשש לחוסר ידיעה מי הדליק את הנרות, ואמנם לכאורה זוהי הוכחה כפירוש השני שהצענו ברש"י.

דאיבעיא להו הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה ת"ש דאמר רבא היה תפוש נר חנוכה ועומד לא עשה ולא כלום שמע מינה הנחה עושה מצוה התם הרואה אומר לצורכו הוא דנקיט לה ת"ש דאמר רבא הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום אא"ב הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומו בעינן משום הכי לא עשה כלום אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה אמאי לא עשה ולא כלום התם נמי הרואה הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה.

מכוח הדין הראשון הגמרא מבקשת להוכיח ש'הנחה עושה מצוה' ולכן לא יוצא באוחז נר בידו, והדחייה היא שאמנם 'הדלקה עושה מצוה' וטעם הפסול משום שאינו נראה כנר של מצווה. מהדין השני ביקשה הגמרא להוכיח להיפך, ש'הדלקה עושה מצוה', ולכן צריך להדליק במקום הראוי. הדחייה היא שגם אם 'הנחה עושה מצוה', יש בעיה בהנחה לאחר ההדלקה, מפני שאינו נראה כנר של מצווה. נמצא שלהלכה ש'הדלקה עושה מצוה', רק הדין הראשון, שאין יוצא באוחז בידו, צריך את הטעם של 'הרואה אומר לצרכו הדליקה', ואילו הדין להדליק במקום הראוי מובן מעצמו. אך הטור⁵⁷ כתב על שתי ההלכות את הטעם שהרואה אומר לצורכו הוא מדליק, והקשה הב"ח שם ויישב את דבריו, שלהלכה שני הדינים נובעים מחשש זה, שאין ניכר שהוא נר של מצווה. ה'משנה ברורה'⁵⁸ הביא שגם אם הדליק במקום ראוי, לא יטלטלו למקום ראוי אחר. גם הלכות אלה נראה שכיום אין לחוש להן, שהרי לא שייך חשש הרואה, שכן העומד עם חנוכיה בידו ברור לכול שאין כוונתו להאיר אלא לקיים מצווה. כך במעביר חנוכיה ממקום למקום לא שייך חשש זה. אלא שלפי פשוטה של סוגיה וכדברי הרמב"ם⁵⁹, פסול המעביר ממקום למקום נובע מעצם ההגדרה של 'הדלקה עושה מצוה', ואם כן פסול זה נוהג גם היום, אך זה דווקא בהדליק בפנים והוציא, שההדלקה הייתה במקום שאינו ראוי, אבל המעביר ממקום ראוי למקום ראוי הלוא כל הפסול הוא משום שנראה שלצורכו הדליק וכאוחז בידו.⁶⁰ אמנם הלכה למעשה קשה להקל בשני דינים אלה שהוזכרו במפורש בגמרא וב'שלחן ערוך' לעיכובא, ולכל הפחות בהעברה ממקום שאינו ראוי למקום ראוי, ואולי במקרה כמו חייל בשטח שאין לו אפשרות אחרת לקיים את המצווה מלבד להחזיק את הנר בידו כל זמן המצווה, ייתכן שיכול לסמוך על סברתנו בשעת הדחק ולקיים כך את המצווה וצ"ע.

סיכום ומסקנות

א. נר שבת עיקרו לאור. בחדר המואר בחשמל, כשמדליקים הרבה נרות יש בהם מעט תוספת אורה, ולפי הרמ"א אפשר שניתן לברך עליהם. אישה ששכחה להדליק נר לא פגעה משמעותית בכבוד שבת אם החדר אינו אפל, לכן אין צורך לקנוס בנר נוסף.

57. טור, סי' תרעה.

58. משנ"ב, סי' תרעה ס"ק ה.

59. רמב"ם, הל' חנוכה פ"ד ה"ט.

60. ראה משנ"ב, שם.

ב. מותר להדליק נר ביום טוב עצמו כדי להוסיף מעט אור או לכבוד. אין להדליק נר ביום טוב עצמו בחדר שלא אוכלים בו אם אינו אפל.
ג. נר הבדלה שלא הודלק לאור אלא לכבוד אין מברכים עליו. לכן נכון לברך גם על נורת ליבון חשמלית.
ד. בדיקת חמץ עיקרה לאור שניתן לחפש באמצעותו. נר הגורם לחשש שרפה ומוציא מריכוז מוחלט בעת הבדיקה אין לבדוק בו. לכן מוטב לבדוק לאור פנס.
ה. נר חנוכה עיקרו נר דווקא, דומיא דמנורת המקדש. כיום, שגר אינו מודלק לאור, אין חובה להקפיד על ההלכות הנובעות מהחלפה אפשרית בין נר מצווה לנר חולין. אין חובה להדליק שמש, אפשר להניח את הנר בתוך עשרה, אפשר להקל בהנחה במרחק של יותר מטפח מחלל הפתח, ובשעת הדחק אפשר שניתן להחזיק את החנוכייה ביד או לטלטלה ממקום למקום.

